

i errors. Així, escriure l'any 1985 que Duran i Bas és l'autor del tan comentat article del *Diario de Barcelona* «Catalanismo no es provincialismo» (1855) era normal. Escriure-ho l'any 2022 no té disculpa (p. 92). Escriure l'any 1985 que l'article «La lengua catalana», publicat també al *Diario de Barcelona* el 1854, és d'autor desconegut es podia entendre. Escriure-ho el 2022, no. I, pel que fa als simples lapsus i errors, caldria haver corregit referències d'autor com «J. M. I. Ll» (la I. no és una inicial sinó la conjunció entre cognoms) o com «Requals i Rabassa» (p. 104, 384) (l'autor es deia *Reynals* i no *Requals*). N'hi ha més.

TiÓ I PUNTÍ, Pere: *Pobresa. Poemes de Jacint Verdaguer*, Folgueroles: Verdaguer Edicions, «Univers» 5, 2022.

JOSEP CAMPS ARBÓS

Universitat Oberta de Catalunya
jcampsar@uoc.edu

La pobresa és un tema recurrent en l'obra poètica de Jacint Verdaguer. Fins i tot va publicar un llibre, *Caritat* (1885), en què els beneficis de la seva venda anaven destinats a les víctimes dels terratrèmols que van devastar bona part d'Andalusia el Nadal de 1884. El present llibre, a cura de Per Tió i Puntí, membre numerari de la Societat Verdaguer i expert en la figura del poeta de Folgueroles, aplega nombrosos textos que versen sobre aquesta temàtica, precedits d'un estudi introductori.

D'antuvi Tió ens apropa al context polític i social del segle XIX, especialment el de la comarca de l'Osona, a partir dels treballs de Joaquim Albareda, Josep Fontana i Pere Gabriel. Com és sabut, Verdaguer neix el 1845 en un moment en què les famílies encara combinaven la feina de tipus familiar amb l'activitat agrícola. Una data que coincideix, aproximadament, amb l'inici de la industrialització osonenca, que es desenvolupà a la conca del riu Ter aprofitant l'energia hidràulica, cosa que generà l'adopció de telers mecànics. Dues conseqüències es deriven d'aquest fet: la reducció de feina per als treballadors i la influència de l'acció obrera en la vida política del país amb l'adopció de les idees anarquistes i socialistes provinents de Barcelona; per als sectors dirigents de la societat, gràcies al seu ideari catòlic i conservador, era fàcil identificar aquesta ideologia com a pecaminosa sense tenir en compte que els obrers eren gent mal pagada i que exercien la seva feina en condicions miserables.

El prologuista, seguint Joaquim Molas, també ens acosta a la ideologia religiosa de Verdaguer i als seus objectius: la defensa de la grandesa de Déu, l'apologia de l'Església i la pràctica de la caritat per apaivagar les idees anarquistes i socialistes. Uns objectius en què s'implicà cada vegada més, ja que no desitjava emprendre una carrera eclesiàstica (va rebutjar una canongia a Barcelona). Tió apunta una idea interessant: Verdaguer, abans de trencar amb les autoritats eclesiàsti-

ques, va oscil·lar, ideològicament, entre el bàndol integrista de l'Església catalana (Casañas, Sardà) i el més modern i progressista (Torres i Bages, Morgades), proper al papa Lleó XIII. Amb la marginació social de què va ser objecte, un episodi que Tió sintetitza adequadament, el poeta va radicalitzar el seu compromís amb la pobresa i la caritat, alhora que va esdevenir un personatge incòmode per a les classes dirigents per la solidaritat amb els desfavorits i la denúncia dels poderosos.

L'estudi introductorori es completa amb algunes mostres de la pobresa en la literatura de l'època; un model realista, empeltat amb la novel·la de fulletó, que va permetre expressar —i denunciar— els conflictes socials i la misèria que envoltaven les capes més perjudicades de la societat. Si bé Tió esmenta textos com *Oliver Twist* o *Temps difícils*, de Charles Dickens, prefereix posar èmfasi en *Els misteris de París*, d'Eugène Sue, *Els miserables*, de Víctor Hugo, *Barcelona y sus misterios*, d'Antonio Altadill, *María, la hija de un jornalero*, de Wenceslao Ayguals de Izco, *La Papallona*, de Narcís Oller, i *La fabricant*, de Dolors Monserdà. I, especialment, en *París*, d'Émile Zola, i *Nazarín*, de Benito Pérez Galdós, protagonitzats per uns sacerdots que recorden la biografia d'un Verdaguer perseguit. Per últim, Tió dona notícia del tema de la pobresa i la caritat en el teatre: autors (per a Rosend Arús, les peces serveixen per a propagar les seves idees polítiques) i obres (*La festa del blat*, d'Àngel Guimerà). I en les arts plàstiques: la invenció de la litografia permet divulgar aquesta problemàtica social, que es plasmarà en quadres com *Esperant la sopa*, d'Isidre Nonell.

El moll de l'os del llibre és l'antologia. Els poemes i proses que s'hi reproduïxen pertanyen en la seva majoria al període comprès entre 1896 i 1899, quan Verdaguer va ser suspès a *divinis* pel bisbe Morgades: bona part formen part de llibres publicats pòstumament (*Espines i flors*, *Disperses*, *La millor corona*) o bé procedeixen del manuscrit 3722 de la Biblioteca de Catalunya i, per tant, no van ser aplegats en cap recull. Tanmateix, n'hi ha alguns de procedents de volums editats per l'autor (*Flors del Calvari*, *Caritat*, *Jesús infant*, *En defensa pròpia*). Són textos acompanyats d'unes notes de lectura que situen el lector en el context en què van ser escrits.

L'antologia es divideix en tres parts. La primera, «Revolta», versa sobre la queixa de Verdaguer contra els amics i protectors que l'havien oblidat i hi destaquen «Record d'avui fa quatre anys», poema del qual Tió restitueix la versió primigènia, i els coneguts «A mos defensors» i «A un detractor», de *Flors del Calvari*. A la segona, «Pobresa i caritat», se'ns acostava a la solidaritat de Verdaguer amb els desfavorits: hi ressalten els inèdits «A no ser Nostre Senyor...», «A un malalt», «Tothom fuig de la casa...», «A aqueix pobre que es mor...», i l'inacabat «Desolació», al costat d'una sèrie de composicions que porten el títol de «Caritat». La tercera i darrera, i també la més breu, «El dolor de la mare i els desastres naturals», com el seu nom indica, se cenyeix al patiment de la figura materna davant la pèrdua dels fills («Per què canten les mares»), a la complicitat pels afectats per les catàstrofes de la natura («Record de Múrcia») o a les migracions forçades amb l'exemple —no podia ser d'altra manera— de la família de Jesús («Espines»).

L'epíleg, a càrrec de la poeta Maria Sevilla Paris, porta per títol «Qui sembla misèria recull llaccins de ràbia» i s'hi explica «el potencial subversiu de l'antologia de textos que el lector acaba de llegir» (p. 164). En el discurs, Sevilla evidencia, amb abundants exemples, com per a Verdaguer la pobresa és una circumstància aliena als conflictes socials, ja que es vehicula a una concepció divina (que la terra sigui dels rics és un designi de Déu). El poeta, i aquest és un tret que permet la lectura actual dels seus textos, però, no s'està de manifestar el seu malestar, no només cap al procés de marginació sofert els darrers anys, sinó també cap a un sistema econòmic, el capitalisme, que amaga l'exploatació de què són víctimes els desvalguts.

Pobresa és, en definitiva, una antologia de textos que demostra, per si en restés algun dubte, la modernitat de les propostes de l'autor de Folgueroles. Com bé afirma Tió en el pròleg, «Verdaguer fou un pioner de les arts caritatives, i el mèrit del poeta era que la seva pràctica de la caritat era més trencadora i difícil d'executar» (p. 11).

PUJULÀ I VALLÈS, Frederic: *Recordances a cavall de dos segles*, Imma Farré i Vilalta (cur.), s. ll. [Balaguer]: Edicions Làlia, 2022.

MANUEL LLANAS
 Universitat de Vic
 mllanas@uvic.cat

Més enllà de les etiquetes de narrador, dramaturg i periodista, la personalitat de Frederic Pujulà (1877-1963) presenta un seguit de caires atractius que la cronologia biogràfica que tanca el volum, amb dades desconegudes fins ara, contribueix a definir i a precisar. De fet, la seva peripècia vital fins a 1939 resulta fascinant, de tan intensa i polièdrica. D'una banda, Pujulà es relaciona amb el grup d'escriptors i pintors bohemis congregats a Els Quatre Gats (entre els quals Picasso, que li fa tres retrats), esdevé redactor i un dels puntals de la revista *Juventut*, milita a la Unió Catalanista i, arran dels fets del *Cu-Cut!*, s'exilia a França, d'on adopta la nacionalitat el 1908. D'una altra, és un apòstol activíssim de l'esperanto, llengua sobre la qual escriu gramàtiques i vocabularis i participa en congressos i en la qual funda una revista. De més a més, tradueix Ibsen i Bjørnson i, el 1912, publica una novel·la precursora de ciència ficció (*Homes artificials*). Per si tot plegat fos poc, combat amb l'exèrcit francès a la Primera Guerra Mundial, sobre la qual escriu cròniques per a diferents publicacions que el 1918 aplega en dos volums (*De la trinxera estant* i *En el repòs de la trinxera*); i el 1919, en fi, ingressa al periodisme professional vinculat al diari *El Diluvio* —hi escriu, diu a la p. 351 d'aquest volum, més de set mil articles—, on fa de col·laborador, corresponsal a París sis anys i, posteriorment i successivament, fins a 1939, redactor, cap de redacció i director. El